

Mgr. Marek Halbich
Posudek vedoucího práce

Šírová, Lucie, *Turismus jako metafora postmoderního životního stylu: případová studie turistů v Indii*. Praha: FHS UK, 2006, 93 stran (diplomová práce).

Diplomová práce L. Šírové je jednou z prvních diplomových prací svého druhu, věnující pozornost dynamicky se rozvíjející (sub)disciplíně sociokulturní antropologie či, pravděpodobněji, sociologie, a to antropologii/sociologii turismu. V úvodu podotkneme, že první práci s podobnou tematikou (*Washington jako poutní místo*) předložila k obhajobě před dvěma lety Markéta Konvalinová, na níž ostatně diplomantka odkazuje (s. 8). Přestože se tato subdisciplína vyučuje již několik desetiletí na předních antropologických/sociologických pracovištích v USA, Evropě, Latinské Americe (v peruánské Limě se před několika lety dokonce konal velký mezinárodní antropologický kongres věnovaný právě problematice turismu) i jinde, je stále mnoha sociálními vědci opomíjena či zpochybňována, což si diplomantka na počátku své práce uvědomuje, neboť je skutečností, že „hlavní proud sociokulturní antropologie objevil teprve nedávno turismus jako pole systematického bádání“ (s. 1).

Celá práce má dvě hlavní části – teoretickou a aplikační (empirickou) – přičemž důležitější je první z nich. Je třeba si uvědomit, že empirické práce v antropologii turismu dosud prakticky realizovány nebyly, většina toho, co máme k dispozici, jsou práce spíše sociologické, popřípadě ekonomické, studující dopady na přínos pro státní pokladny turisticky frekventovaných zemí. Připomeňme, že turistický průmysl je dnes v některých zemích, Českou republiku nevyjímaje, jedním z nejsilněji se rozvíjejících odvětví. Postrádáme tedy jakousi základnu prací opřených o longitudinální kvalitativní (zejména antropologický) výzkum. Autorka tak ve své práci rozpracovává teoretické přístupy některých známých sociologů, především E. Cohena a Z. Baumana a rozvíjí jejich koncepty nazírání na *turismus jako metaforu postmoderního života* (k tomu dále např. G. Dann, 2002 aj. práce) a obšírněji se zabývá historií turismu a genezí vědeckého zájmu o tento fenomén a rozebírá některé definice turisty (s. 6-7). Z autorčiny práce tak implicitně vyplývá, že turismus a antropologie si postupně ve 20. století jakoby vyměnily role. Pomineme-li prehistorii obou korelovaných entit, můžeme říci, že obě se začínají rozvíjet od druhé poloviny 19. století. Zatímco turismus vzniká v prostředí euroamerické civilizace a je k ní zpočátku i obrácen (Velká Británie, Německo, USA) a teprve postupně a relativně nedávno se cesty stále více zaměřují na poznávání „exotických“ krajín (jde často téměř o marnou snahu hledat jakýsi ráj na zemi, oblast jakési *splendid isolation* – všimněme si, kolik se takových „pravých rájů“ v nabídkách různých cestovních kanceláří v poslední době objevuje!), antropologie se vyvíjela opačným směrem. Od prvotního zájmu o „exotičnost“, nativní populace Ameriky, subsaharské Afriky, Austrálie a Oceánie atd. učinila obrat směrem k zájmu o sociokulturní realitu „naší“ komplexní společnosti. Tento vývojový protipohyb obou disciplín do jisté míry předznamenává a postihuje přetrvávající nejednoznačnost či nevyhraněnost antropologie/sociologie turismu, pokud jde o objekt jejího výzkumu. Tak na jedné straně lze zkoumat masovou turistiku v mnoha přímořských letoviscích či se na druhé straně zabývat lacandonskými Indiány v Chiapasu z perspektivy antropologie turismu. Jiným problémem, do jisté míry při výzkumu obecným, s nímž se musí badatel vyrovnávat, a L. Šírová to naznačuje, je skutečnost, že „místní lidé se stále učí vypořádat se s turisty a tolerovat jejich zvláštní chování“ (s. 16). Jinými slovy: dosud nedošlo k vzájemné adaptaci chování mezi turisty a domorodci, „kulturní vzorce“ dosud namnoze nejsou „fixovány“, prostředí výzkumu je variabilní a tudíž obtížně uchopitelné.

Jádrem autorčina teoretického východiska, jak již bylo řečeno, je teze o turismu jako postmoderním nebo pozdně moderním životním stylu, což velmi obšírně rozebírá v prvních

třech kapitolách (s. 4-51). Ze všech hypotéz a dosavadních teorií vztažených k tématu zdá se mi nejuvýstižnější citát, jenž si autorka vypůjčila od S. Zweiga: „Naším opravdovým osudem je možná být věčně na cestě, ... Posvátná je ve skutečnosti jen ta cesta, jejíž cíl neznáme, ... (s. 33). Může snad být takto zhuštěně podána lepší charakteristika současného turisty, jímž je do jisté míry každý z nás? Nebo jinde: cestování je ve skutečnosti příjemnější než samotný cíl cesty (s. 37). Podstatné tak není poučení z cesty, nýbrž zážitky, dojmy, které často nabývají konzumního charakteru a jejichž materializovanou formou obvykle bývají fotografie nebo videonahrávky či pseudoautentické artefakty.

Diplomantka na několika místech podotýká, že turismus je důležitým zdrojem příjmů a tudíž je ze strany oficiálních míst zpravidla podporován (s. 19). Snad jen pro úplnost dodávám, že toto kritérium neplatí v některých zemích nebo alespoň v některých regionech, resp. docela tak neplatí to, co říká Bauman, jak L. Šírová cituje, že „všude vítají turisty úsměvy a otevřené náruče“ (s. 38). Asi nejviditelnější negací tohoto Baumanova stanoviska jsou opakované teroristické útoky na turistická střediska na Bali, v Egyptě aj. Jiným způsobem odmítání invaze turistů může být vytváření etnických rezervací či jakýchsi poloautonomních etnických teritorií, jak je tomu např. v Kostarice, kam se smí pouze se speciálním povolením nativních autorit aj.

Zajímavá se mi zdá být teze Cricka a Brunera (1995), kterou diplomantka rozvíjí a podle níž je antropolog v podstatě typem turisty, byť každý má poněkud jiný cíl. Antropolog při styku s domorodci dbá na etiku svého pozorování, turista-konzument je zpravidla bezskrupulózní. První se snaží „být“, sdílet osudy pozorovaných, druhý se snaží „mít“, chová se podvědomě jako majitel. Namísto je tak zajisté přirovnání současného běžného turisty k novodobým conquistadorům. Z jejich návštěvy zpravidla domorodci nemají nic, leda tak negativní vzpomínky na jejich sobecké chování.

V tuto chvíli méně podstatná je pro celou práci její druhá část – fáze aplikační – které věnuje autorka jednu kapitolu (s. 52-75), již je případová studie turistů v Indii, země, jejíž kulturu důvěrně, byť do určité doby výhradně teoreticky, zná. Zde je zapotřebí zdůraznit, že diplomantka, která výborně ovládá bengálštinu, nedělala během svého tříměsíčního putování po indickém subkontinentu cílený etnografický výzkum. Ten byl nad rámec této cesty, během níž si pečlivě vedla deník, k tomu vyzpovídala několik desítek návštěvníků Indie a snažila se z pozice turistiky pozorovat dění kolem sebe, nebo-li v souladu s Dismanovou klasifikací zúčastněného pozorování stávala se „participantem jako pozorovatel“ (s. 51). Její postřehy a závěry doplněné několika fotografiemi z cesty mohou do jisté míry působit jako převyprávění dojmů a zážitků. Ty však dnes jsou v moderním antropologickém výzkumu jeho integrální součástí a ne jeden významný badatel na tuto skutečnost poukazuje – tak např. francouzský etnolog-mexikanista J. Soustelle mluví v této souvislosti o „iracionálním minimu“, ještě výrazněji však slovenský religionista-mayolog M. Kováč 2001: 36: „...emoce jsou faktorem, který v našich výzkumných zprávách nejčastěji vynecháváme. Přitom je to fakt jako každý jiný, navíc často směrodatný...“ Je-li ovšem jedním z metodologických nástrojů vizuální analýza, pak snad mohly být některé fotografie podrobeny zevrubnější analýze.

Uvědomíme-li si, že jde vlastně o pionýrský počín na tomto poli bádání, že si autorka teprve připravuje teoreticko-metodologické zázemí pro svůj půlroční terénní výzkum, který hodlá v rámci svého postgraduálního studia zakrátko provádět mezi Maory na Novém Zélandu, pak můžeme tolerovat některé nedostatky či chybičky, které takováto práce nutně musí mít, stejně jako je má dosud většina studií, které se této stále se vyvíjející problematice věnují. S přihlédnutím k těmto okolnostem a k dosavadním brilantním studijním výsledkům Lucie Šírové, doporučuji její diplomovou práci k obhajobě s hodnocením *výborně* a **17 kreditními body**.

V Praze, 19. 6. 2006.

Marek Hárbich